

unga vuxnas verklighet

- en vitbok sammanställd
av Susanna Kumlien

Unga vuxnas verklighet
– en vitbok sammanställd av Susanna Kumlien
<http://www.kumlien.net>
info@kumlien.net

Innehållsförteckning:

förord

1. de unga och hälsan
2. de unga och arbetsmarknaden
3. studenters villkor
4. de unga och bostadsmarknaden
5. de unga och pengarna
6. de unga utanför systemen

källförteckning

användbara länkar

förord

De unga vuxnas situation har under senare år blivit föremål för ett stort antal studier och undersökningar. Hyresgästföreningen, SACO:s Studentråd, SFS och Jagvillhabostad.nu har också under de senaste åren kommit i kontakt med unga vuxna som på olika sätt har en besvärlig situation. Det kan röra hälsa och psykosocial situation, arbetsmarknad, studier och boende. Därför bestämde sig organisationerna att samverka för att lyfta fram de unga vuxnas situation. En del i det arbetet är den här vitboken, som är en sammanställning av fakta och uppgifter hämtade ur rapporterna och undersökningar.

Vår slutsats är entydig: beslutsfattare i politik, näringsliv, offentlig verksamhet måste ta till sig de ungas verklighet. Den är en angelägenhet för oss alla och vi är alla beroende av att vända utvecklingen. Om de unga går sönder redan nu, hur ska de då klara framtiden?

1. de unga och hälsan

Normalt sett är unga människor friskare än äldre. Nu ser vi en utveckling där de äldre blir stadigt friskare medan de yngre mår allt sämre. Fortfarande är sjukligheten högst i de äldsta åldersgrupperna, men det är bland unga vuxna som hälsoproblemen ökar mest.

Våra ålderspensionärer blir allt friskare. Efter pensioneringen i 65-årsåldern minskar ohälsnivån.

"Men bland de yngre under 45 år ser vi istället en klar ökning av hälsoproblem, som framför allt accelererar efter mitten av 90-talet" (SCB-rapporten *Ungdomars Etablering - Generationsklyftan 1980-2003*, sidan 59).

Ökningen av sjukligheten i ungdomsgenerationen svarar mot den ökade otrygghet på arbetsmarknaden som framför allt drabbade de yngre under 90-talet, skriver man i rapporten.

Att hälsoförbättringarna fortsätter i de övre åldrarna medan utvecklingen går i motsatt riktning för unga vuxna, är en historiskt sett helt ny situation.

I ett index som mäter andel av en åldersgrupp med sjuk- eller aktivitetsersättning, hade åldersgruppen 20-29 år index 127, vilket var högst av alla åldersgrupper i hela befolkningen (Ungdomsstyrelsens rapport *Ung idag 2006*, tabell 5.34 sidan 117).

Men tro inte att unga vuxna springer till doktorn i onödan. I statistiken över andel av befolkningen som "haft behov av sjukvård men inte sökt" toppar åldersgruppen 16-29 år. Den främsta orsaken var negativa erfarenheter från tidigare besök. (*Nationella Folkhälsoenkäten 2005*, Folkhälsoinstitutet)

långtidssjukskrivningar

Långtidssjukskrivningarna har minskat för befolkningen som helhet. Men bland unga vuxna är fler långtidssjukskrivna idag än tidigare. Mellan åren 2000 och 2003 var det i åldersgruppen 20-29 år som de långa sjukskrivningarna ökade mest.

"Det är särskilt alarmerande att andelen pågående långa sjukfall i åldersgruppen 20-29 år minskat i lägre grad än för övriga grupper. Det är oroande med tanke på att ju längre sjukskrivningarna pågår, desto färre återgår i arbete. Mot bakgrund av att många i denna grupp troligen inte är etablerade på arbetsmarknaden, kan de ha svårare att avsluta en sjukskrivning då de inte har något arbete att återvända till" (rapporten *Ung idag 2006 - en beskrivning av ungdomars villkor* från Ungdomsstyrelsen).

Chanserna för de långtidssjukskrivna tycks dessutom ha försämrats från 1990-talet fram till 2000-talets första år, konstaterar Socialstyrelsen i *Social Rapport 2006*. Långtidssjukskrivna löper allt större risk att stadigvarande hamna utanför arbetsmarknaden.

Av dem som tillhörde gruppen "omfattande sjukskrivning" år 1992 fanns endast var sjätte kvinna och femte man i kärnarbetskraften tio år senare. Rörligheten från omfattande sjukskrivning till omfattande arbetslöshet var relativt stor. Hälften av personerna med "omfattande sjukskrivning" fortsatte vara sjukskrivna eller blev förtidspensionerade.

Sedan förtidspensionerna avskaffades i januari 2003 och ersattes av sjuk- och aktivitetsersättningar, är det bland unga vuxna som sjukskrivningar och aktivitetsersättningar ökar mest. För att få sjuk- och aktivitetsersättning beviljad, ska man ha en "varaktig eller långvarig medicinskt grundad nedsättning av arbetsförmågan" (sidan 121 i *Ung idag 2006 - en beskrivning av ungdomars villkor*).

Andelen nybeviljade sjuk- och aktivitetsersättningar ökade bland unga vuxna med 25 procent mellan 2003 och 2005

ängslan, oro, ångest och stress

Ett trendbrott har skett. Tidigare var det i de äldsta åldersgrupperna i befolkningen som man fann den största andelen psykosociala besvär, men numera är sjukskrivningar för psykiska symptom anligare bland unga vuxna än bland befolkningen i sin helhet. I Ungdomsstyrelsens rapport *Ung Idag* redovisar man statistik från Försäkringskassorna och Socialstyrelsen som visar detta.

"Psykiska sjukdomar och syndrom samt beteendestörningar" anges till 40 procent av sjukskrivningarna i åldersgrupperna upp till 29 år (*Ung Idag* sidan 110).

Flera rapporter och undersökningar bekräftar den dystra hälsoutvecklingen bland unga vuxna (*Social Rapport* från Socialstyrelsen, *ULF 1980-2003*, *Ungdomars Etablering* från SCB).

Att unga vuxna har nedsatt psykiskt välbefinnande i större utsträckning än äldre, visar även *Folkhälsoinstitutets Folkhälsoenkät* för år 2005. Speciellt tydlig var utvecklingen bland de unga kvinnorna, där så många som 35 procent hade nedsatt psykiskt välbefinnande - högst andel av alla åldersgrupper i befolkningen.

Statistik från *Folkhälsoinstitutets Folkhälsoenkät* visar att nästan var tredje ung kvinna känner ängslan och oro och att var tionde ung svensk kvinna har svåra besvär av oro och ångest. Kvinnor mellan 16 och 29 uppvisar den i särklass största andelen psykiska besvär i befolkningen.

Sömnbesvären har ökat kraftigt i hela den arbetsföra befolkningen sedan slutet av 1980-talet. Men ökningen är störst i de yngre åldrarna. Yngre personer är också mer stressade än äldre. Störst andel stressade i hela befolkningen uppvisar unga kvinnor i åldersgruppen 16-29 år. Var tredje ung kvinna är stressad.

kränkta och utsatta

Folkhälsoinstitutets nationella Folkhälsoenkät för 2005 visar att varannan ung svensk kvinna (47 procent) har blivit behandlad och bemött så att hon känner sig kränkt. Det var den högsta andelen i befolkningen. Det var vanligare att kvinnor kände sig kränkta än män. Andelen som blivit utsatta för kränkande behandling minskade kraftigt med stigande ålder, både bland män och kvinnor.

Åldersgruppen 18-29 år toppar också statistiken för andel i befolkningen som blivit utsatt för fysiskt våld. Det var betydligt vanligare att män blivit utsatta för fysiskt våld än kvinnor. Bland män i åldern 18-29 år hade 12 procent blivit utsatt för fysiskt våld - den högsta andelen i befolkningen. De unga kvinnorna kvalade in på andraplats med fem procent.

De unga vuxna toppade också statistiken för att ha blivit utsatt för hot om våld (tio procent av unga män, nio procent av unga kvinnor).

Var fjärde kvinna mellan 18 och 29 år känner sig osäker att gå ensam i bostadsområdet när det är mörkt, vilket var den högsta andelen i befolkningen. Motsvarande siffra för unga män i samma ålder var sex procent.

själv mordstankar och självmordsförsök

Unga vuxna har självmordstankar i betydligt större utsträckning än äldre. I stort sett var fjärde ung kvinna har haft självmordstankar, visar de nationella siffrorna i *Folkhälsoinstitutets nationella folkhälsoenkät* för 2005.

Åldersgruppen 18 till 29 år toppar statistiken för andel av befolkningen som en eller flera gånger haft självmordstankar - 15 procent för unga män och 23 procent för unga kvinnor, enligt Folkhälsoinstitutets undersökning.

Unga kvinnor toppar även statistiken för självmordsförsök. Andelen kvinnor mellan 16 och 29 år som en eller flera gånger försökt ta sitt liv är tio procent, visar siffrorna.
(http://www.fhi.se/templates/Page_____7799.aspx).

Själv mordsförsök var betydligt vanligare bland kvinnor än bland män.

Diagnoserna "skador, förgiftningar och vissa andra följder av yttre orsaker" utgör sju procent av sjukskrivningarna för befolkningen som helhet, visar statistik från Försäkringskassorna och Socialstyrelsen. Men för ungdomar mellan 16 och 24 år utgör dessa diagnoser 12 procent eller nästan dubbelt så många.

Måttet för att mäta andel ungdomar som behövt sjukhusvård på grund av självmordsförsök, psykos, narkotikamissbruk eller alkoholförgiftning är andel per tio tusen. Siffrorna visar att pojkar oftare blev inlagda för alkoholförgiftning (20,7) medan flickorna kom in för självmordsförsök (19,6) och psykos (21). Den högsta siffran var narkotikamissbruk hos unga flickor (35,5). (Tabeller på sidan 35 i *Ung Idag*)

droger och alkohol

Mer än var fjärde ung kvinna (27 procent) och mer än var tredje ung man (34 procent) har riskabla alkoholvanor, visar de senaste siffrorna från Folkhälsoinstitutet. Därmed låg åldersgruppen 16 till 29 år i topp bland befolkningen. Att ha riskabla alkoholvanor betydligt vanligare bland yngre än äldre (siffran för totalbefolkningen var 16 respektive tio procent).

Nästan var femte pojke (17 procent) och mer än var tionde flicka (13 procent) i gymnasiets andra årskurs uppger att de har provat narkotika (siffror från CAN sidan 40 i *Ung Idag*).

Ser man till drogvanorna i åldrarna 16 till 24 år, har användningen av narkotika ökat dramatiskt. En undersökning baserad på telefonintervjuer visar att andelen män i denna åldersgrupp, som provat narkotika någon gång tredubblats mellan 1994 och 2003 (från sju procent till drygt tjugo). För de unga kvinnorna hade samma siffra sjudubblats - från två procent 1994 till 14 procent 2003 (*Ungdomars drogvanor 1994 - 2003*, Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning CAN, rapport nr 75).

Den vanligaste drogen var cannabis, som hade ökat med tio procent på fyra år för män mellan 18 och 34 år (från 16 procent 2000 till 26 procent 2004) och med sex procent för kvinnorna (från tio procent 2000 till 16 procent 2004). Åtta procent av pojkar och män mellan 16 och 29 år uppgav själva i *Folkhälsoinstitutets Nationella Folkhälsoenkät 2005* att de använt cannabis under de senaste 12 månaderna.

De yngre kvinnorna har gått om männen ifråga om daglig tobaksrökning.

övervikt

Ett hälsoproblem bland unga vuxna som fått stor uppmärksamhet på senare tid är övervikt och fetma. Övervikt (definierat som ett BMI över 25) har ökat avsevärt under de senaste 20 åren "i synnerhet i åldrarna under 35 år" (*Ungdomars Etablering* sidan 65).

Unga kvinnor har en lägre andel överviktiga än unga män. Men andelen överviktiga är ändå rekordhög. Runt 40 procent av män i 30-årsåldern är idag överviktiga och runt 25 procent av jämnåriga kvinnor. Det rör sig om en stark ökning sedan 1980.

sociala kontakter

SCB har i *Ungdomars etablering* studerat hur förutsättningarna för ensamhet eller gemenskap ser ut. "Den mest markanta ökningen av ensamboendet har skett i ungdomsåren mellan 20 och 35 år" (sidan 69)

Umgänge med nära anhöriga - definierat som att man minst varje vecka träffar någon nära släkting (barn, föräldrar eller syskon) - har minskat kraftigt i den yngsta åldersgruppen (20 -24 år) under de senaste 20 åren enligt SCB.

Umgänge med grannar - det vill säga att man brukar träffa och umgås med sina grannar varje vecka - hade också minskat. Däremot uppgav en majoritet av unga vuxna att de hade vänner som de kunde ringa och "prata med om vadsomhelst".

2. de unga och arbetsmarknaden

Kanske borde vi istället kalla detta avsnitt för "de unga och arbetslösheten". För det står klart att unga vuxna är den åldersgrupp som drabbats hårdast av 90-talets massarbetslöshet. Medan övriga åldersgrupper återhämtat sin position på arbetsmarknaden - i den mån de alls påverkades av krisen - är arbetsmarknadsläget fortsatt dystert för de unga.

Flera undersökningar ger samma trista besked om utvecklingen på unga vuxnas arbetsmarknad. I slutet av april 2006 var drygt 30 000 mellan 18 och 24 år öppet arbetslösa. Nästan lika många i denna åldersgrupp deltog i arbetsmarknadsåtgärder, visar de senaste siffrorna från AMS.

Arbetslösheten bland unga vuxna tredubblades mellan 80- och 90-tal. Mest har den ökat bland unga kvinnor. För 25 år sedan var könsskillnaderna när det gäller arbetslöshet obetydliga, men sedan mitten av 90-talet har könsskillnaderna bland de unga vuxna ökat, visar siffror från ULF som presenteras i SCB:s rapport *Generationsklyftan 1980-2003*.

Om vi tittar på andel av samtliga arbetslösa som är under 30 år, finns regionala variationer. Alla län befinner sig dock i intervallet 33-40 procent med två undantag: Stockholms län med 28 procent och Västerbottens län med 44 procent. (Ungdomsstyrelsens rapport *Ung idag*).

Sveriges officiella arbetslöshetsstatistik baseras på SCB:s AKU-siffror (AKU = Arbetskraftsundersökning). Den nationella redovisningen av AKU skiljer sig på en punkt från motsvarande statistik från andra EU-länder: heltidsstuderande som sökt arbete ingår inte i det svenska måttet för arbetslösa. De hänförs istället i den svenska redovisningen till kategorin "ej i arbetskraften". SCB anger den här gruppens storlek till cirka 1,2 procent av arbetskraften.

högst andel arbetslösa i befolkningen

Jämfört med övriga åldersgrupper, var det 20-25-åringarna som uppvisade den högsta kvoten arbetslösa som andel av befolkningen. Andelen långtidsarbetslösa var högst i åldersgruppen 26-29 år.

I SCB:s rapport *Ungdomars etablering - Generationsklyftan 1980-2003* redogör man för hur generationsskillnaderna på arbetsmarknaden ökade under 90-talet:

"Förklaringen ligger främst på arbetsmarknaden. Sysselsättningen minskade dramatiskt i 20-årsåldern, men påverkades ganska lite i 50-årsåldern. 50-åringarna var redan väl etablerade på arbetsmarknaden när krisen kom." (SCB:s rapport sidan 41 f).

Under 90-talets krisår försvann mer än vart tionde arbetstillfälle.

Oberoende av konjunkturläge, är arbetslösheten högst för den del av arbetskraften som endast har grundskoleutbildning eller motsvarande. Unga vuxna med endast grundskola eller med ofullständig gymnasieutbildning, kommer att få det fortsatt svårt på arbetsmarknaden.

"Grundskoleutbildade med utomnordiskt medborgarskap är en särskilt utsatt grupp med var fjärde person inskriven på arbetsförmedlingen" konstateras i *URA 2005:5 - arbetsmarknadsutsikterna för 2006*.

visstidsanställningar och deltid

De unga vuxna som har ett jobb, har ofta osäkra anställningsförhållanden. Nästan en halv miljon löntagare eller 18 procent av arbetskraften har tidsbegränsade anställningar. Unga vuxna – och särskilt unga kvinnor – är kraftigt överrepresenterade i denna grupp. Andelen heltidsarbetande har minskat i åldrarna under 30 år och deltid arbetet har ökat, visar SCB:s rapport *Ungdomars etablering - Generationsklyftan 1980-2003*.

I Hyresgästföreningens rapport *Unga vuxnas boende år 2005* konstateras att andelen 20-27-åringar som arbetar heltid minskar igen 2005 efter att ha ökat sedan 1997.

Under 90-talskrisen ökade antalet arbeten som var tidsbegränsade i alla åldersgrupper. Men det var i ungdomsgrupperna som visstidsanställningarna ökade mest. I åldrarna 20 till 24 år nästan tredubblades andelen tidsbegränsade jobb.

Sammanfattningsvis har färre unga vuxna arbete idag än tidigare, fler har visstids- eller deltidanställningar jämfört med tidigare, och fler varvar arbete med arbetslöshet.

välutbildade arbetslösa

Unga vuxna är mer välutbildade än äldre delar av arbetskraften. En betydande andel av den yngre arbetsföra befolkningen har skaffat sig en högskoleutbildning.

Samtidigt har arbetslösheten bland akademiker stigit sedan början av 1990-talet. Sammantaget ser vi hur en mer kvalificerad ung arbetskraft möter en kärvare arbetsmarknad.

Bland dem som avlade examen på universitet och högskolor under läsåret 2001/02, var andelen utanför arbetsmarknaden eller med svag ställning på arbetsmarknaden elva procent. Bland dem med utländsk bakgrund, och särskilt för första generationens invandrare, var siffran ännu högre, skriver Gunnar Wetterberg i SACO-rapporten *Ny kurs för gymnasiet och högskolan*.

Utbudet av högt utbildad arbetskraft har ökat snabbare än arbetslivets efterfrågan på deras kvalifikationer. "Frågan är om det finns behov av en mer utbildad arbetskraft än i dag, eller om vi utbildar för många." (SACO-rapporten *Kunskapens Läge* sidan 9).

Totalt är tillskottet på arbetsmarknaden av examinerade vid universitet eller högskola cirka 35 000 per år eller ungefär 30-35 procent av en årskull. Det råder en obalans mellan högskola och arbetsmarknad. Utbudet av högt utbildad arbetskraft har helt enkelt ökat snabbare än efterfrågan på densamma. Jobb som tidigare inte krävde universitetsutbildning söks nu av personer med akademisk examen.

"Arbetsgivare som tidigare krävde en fil.kand. kräver nu en magisterexamen och om några år en masterexamen utan att arbetsuppgifterna förändrats, och studenter får läsa extra år på universitetet bara för att signalera att de har tillräcklig kompetens" (sidan fyra i SACO-rapporten *Kunskapens Läge*).

Flera forskare har undersökt hur kompetenskraven i arbetslivet matchar utbildningsnivån. Deras resultat tyder på att Sverige har ett problem med överutbildning av arbetskraft. Under de senaste årtiondena har visserligen antalet kvalificerade arbeten ökat, men antalet akademiker har ökat ännu snabbare. Resultatet är att ett stort antal människor har arbetsuppgifter som är mindre kvalificerade än deras utbildning (*Ny kurs för gymnasiet och högskolan*). Den som har ett arbete som inte svarar mot utbildningen, syns förstås inte i arbetslöshetsstatistiken.

"Under den senaste konjunkturavmattningen har arbetslösheten för akademiker legat högre än under kris", skriver Gunnar Wetterberg i *Ny kurs för gymnasiet och högskolan*.

Även traditionellt sett attraktiva grupper som civilingenjörer och disputerade forskare har drabbats av den ökade arbetslösheten bland unga. Under de senaste åren har akademikernas arbetslöshet ökat snabbare än andras. Tryggheten i en akademisk utbildning är inte längre lika självklar som tidigare.

framtidens entreprenörer

Möjligheten att starta ett eget företag är inget som dagens unga vuxna är främmande inför. Fyra av tio personer i åldrarna 18 till 30 år uppger att de vet vad som krävs för att starta företag. Och åtta av tio tror att de skulle klara av att starta ett eget företag, enligt en undersökning som presenteras i Ungdomsstyrelsens rapport *Ung idag 2006*.

Men det finns könsskillnader: "Andelen kvinnor som känner till vad som krävs för att starta ett företag är lägre än motsvarande andel män. Även andelen som anser att de skulle klara av att starta ett företag är lägre bland kvinnor" (*Ung idag* sidan 26).

Störst är viljan att starta eget bland unga personer som är födda i ett annat land än Sverige.

"Personer födda i ett annat land än Sverige är mer positiva till att bli företagare jämfört med personer födda i Sverige. Yngre (18-21 år) kan i större utsträckning tänka sig att bli företagare än äldre (26-30 år)." (*Ung idag* sidan 24).

3. studenters villkor

"...och den ljusnande framtid är vår!" Studentsångens glada toner kontrasterar mot studenternas ekonomiska situation. Dagens studenter är stressade och oroliga över hur de ska få ekonomin att gå ihop. På flera håll sätts också frågetecken kring kvaliteten på utbildningen.

Antalet högskolestudenter fördubblades under 1990-talet och idag befinner sig 337 000 studenter i grundutbildning på högskolenivå enligt Högskoleverket.

Nybörjarna på högskolor och universitet har blivit dubbelt så många sedan 80-talet. Samtidigt minskade ungdomskullarna i storlek under hela 90-talet. Det är alltså fråga om en kraftig ökning av andelen i varje årskull som fortsätter till högskolan.

För första gången på 20 år minskar nu antalet studenter jämfört med året innan. Antalet sökande till högskolan hösten 2006 minskade med nio procent, meddelar VHS (Verket för Högskoleservice). Det handlar om färre sökande inom de flesta utbildningsområden jämfört med hösten 2005.

Studenter är inte längre någon renodlad ungdomsgrupp. Av de studenter som var registrerade läsåret 2003/2004 var sex av tio (57 procent) äldre än 24 år och var fjärde (23 procent) var äldre än 34 år. Enligt SFS - Sveriges Förenade Studentkårer - är mer än hälften av dagens studenter äldre än 25 år och en tredjedel är över 30. Många studenter har också hunnit bilda familj och skaffa barn.

"Insatserna för livslångt lärande har resulterat i att studerandegruppen har breddats och att den nu består av såväl unga som äldre studerande" (*Studiesociala utredningen*, SOU 2003:130).

Det är en relativt hög andel - 38 procent - av de studerande kvinnorna som har barn. Om man dessutom beaktar att det är fler kvinnor än män som studerar, kan det konstateras att föräldrarna inom studerandekollektivet till stor del är kvinnor (*Studiesociala utredningen SOU 2003:310* sidan 38).

studiemedelssystemet

Studiemedlen (studiebidrag plus studielån) är idag 6 969 kronor per månad för heltidsstudier och utbetalas tio månader per år - förutsatt att studenten presterar i en viss studietakt (tar ett visst antal poäng per termin)

På en övergripande nivå är den ekonomiska situationen bättre för icke studerande än för studerande (*Studiesociala utredningen SOU 2003:130*, sidan 47)

Studiemedelssystemet har förändrats i olika omgångar och är numera utlyft ur statsbudgeten och självfinansierande. Dagens studielån är ett annuitetslån som ska betalas tillbaka på vis s tid (källa CSN). Återbetalningsbeloppet bestäms varje kalenderår och baseras på skuldens storlek, räntan för året, det antal år som återbetalningen beräknas pågå samt med ett uppräkningsstal som uppgår till två procent vid oförändrad ränta.

"Ytterligare anledningar till ungas försämrade ekonomiska villkor är ett striktare system för återbetalning av studielånet där återbetalningen sker på en kortare period än tidigare. Möjligheterna att dryga ut inkomster genom extra arbete är begränsade. Studenter som klarar studier med arbete vid sidan tillåts inte tjäna över en viss gräns utan att bli återbetalningsskyldiga." (sidan 20 i *Bortskämda ungdomar och sura fastighetsägare*, SOU Boutredningen 2005:1).

att leva på studiemedel

Under de senaste tre åren har kostnadsökningarna varit högre än studiestödet. SFS har räknat ut att en heltidsstuderande går back med knappt 1100 per månad. "Budgeten är ganska sträng och vi har inte med restaurangbesök, godis, alkohol, internet i hemmet eller semesterresor. I budgeten finns inte heller några summor avsatta till möbler, husgeråd, tekniska prylar eller fester."

Kvoten som visar kostnadernas del av studiemedlen översteg hundra procent 2003-2004 (diagram 5.1, sidan 119: "Studiemedelsbudget" i *Ung idag* från Ungdomsstyrelsen, baserat på statistik från CSN). En genomsnittlig students kostnader är alltså högre än studiemedlen.

"Mellan 1989-1999 tappade studenten 435 kronor i fast penningvärde till övriga utgifter, vilket är en minskning med mer än 40 procent under perioden" (sidan fem i *Ny tid, ny strid - nya studenter kräver nya lösningar* från SACO Studentråd).

En klar majoritet (cirka 60 procent) av de studerande ensamföräldrarna fick socialbidrag någon gång under det undersökta året (*Studiesociala utredningen SOU 2003:130*, sidan 49).

Men även studerande utan barn har en kärv ekonomisk situation. Ungefär åtta procent av samtliga studerande med studiemedel fick socialbidrag någon gång under 2001, vilket motsvarar 20-30 000 studenter.

Bekymren gäller framförallt studieuppehållen under sommaren och kring jul. "Det är avgörande för ekonomin att den studerande under denna tid finner andra sätt att försörja sig på." (*SOU 2003:130* sidan 51)

studenters villkor nu och då

Hyresgästföreningen har jämfört villkor för dagens studenter med studenters villkor 1965 - då majoriteten av studenterna var 40-talister.

Man har jämfört kostnaden för ett litet studentrum vid ett av studenthemmen i Stockholm 1965 respektive idag. 1965 hade en student 22 035 kronor kvar per termin när hyran var betald medan dagens student har 21 255 kronor kvar, omräknat till 2005 år priser.

"Idag har en student i ett litet studentrum på 17 kvm alltså 1560 kronor mindre per läsår att leva för än motsvarande student 1965. Hela studiemedelshöjningen äts upp av ökande boendekostnader" (*Slott eller koja?*, sidan 25).

Om man istället grundar jämförelsen på kostnaden för en liten nybyggd etta med genomsnittshyra, blir skillnaderna ännu större. En student 1965 hade 17 598 kronor kvar när hyran var betald. Dagens student får nöja sig med 10 820.

"Ett konsumtionsutrymme motsvarande 21 640 kronor per år efter boendekostnader är klart under socialbidragsnormen." (*Slott eller koja?*, sidan 26).

Detta gäller även om man som i exemplet ovan slår ut summan på tio månader per år och inte på tolv. Man förutsätter alltså i beräkningen att studenten i exemplet ovan får jobb under sommaren.

I verkligheten har arbetsmarknaden för extrajobb under kvällar, helger och sommaruppehåll försämrats idag jämfört med 1965.

studenters hälsa

Oron för ekonomin leder till sämre hälsa (SFS rapport *Stoppa Pressarna!*). Många är oroliga över hur de ska få plus och minus att gå ihop varje månad - sex av tio (57 procent) av dagens studenter oroar sig ofta för sin ekonomi.

SFS citerar SCB:s nationella undersökning av levnadsvanor - ULF-undersökningen - där 4,3 procent av studerande svarade "ja, svåra besvär" på en direkt fråga om de känt av ängslan, oro eller ångest under de senaste tre månaderna. "Om den siffran skulle gå att översätta rakt av till högskolestudenter så skulle det handla om nästan 15 500 studenter" konstaterar SFS och menar att det rör sig om en kraftig negativ trend mellan 1986/87 och 2000/2001 sett till studerandes psykiska välbefinnande. (*Stoppa Pressarna!* sidan sex).

Företaget Rewind utförde på uppdrag av det fackliga samarbetet Tria undersökningen *Studenters Stress*. Mer än hälften instämmer i stor eller mycket stor utsträckning med att de känner sig stressade.

I Lund har man utfört undersökningen *Studiemiljöer vid Lunds universitet*. Stressindex visade att 30 procent av studenterna hamnar i kategorin "hög stressnivå". Stressnivån varierar mellan olika utbildningar. Högst ligger juridikstudenterna med en stressnivå på 80 procent.

I Uppsala konstaterar *Studenthälsan* att ungefär en fjärdedel av studenterna har symptom som sammantagna visar på depressiv problematik. En av tio studenter har symptom som tyder på depression.

De läkarstuderande på Karolinska Institutet klassar till 13 procent sig själva som deprimerade (*SFS rapport Stoppa Pressarna!*).

I *Studentspegl*n, utgiven av Högskoleverket, anger 28 procent av studenterna att de mycket sällan eller aldrig diskuterat sina kurskrav med lärare eller handledare. Och "när en student blir sjuk eller av någon annan anledning får svårt att fullfölja sina studier finns det i regel ingen som fångar upp dem".

Studenternas ekonomiska situation gör också att många läser om kurser på högskolan:

"Det finns inte möjlighet att prioritera studierna när plånboken blöder. Konsekvensen blir ofta att poängskörden påverkas negativt och onda cirklar påbörjas. I slutänden leder det ofta till ett onödigt användande av studiemedel då många tvingas att omregistrera sig på gamla kurser. Denna utveckling gynnar varken individ eller samhälle. Begreppet heltidsstudier har således blivit en grov förenkling av hur många studenters tillvaro ser ut idag" (*Ny tid, ny strid - nya studenter kräver nya lösningar* från SACO Studentråd).

kvaliteten på utbildningen

Om antalet studenter har fördubblats sedan början av 1990-talet, kan man inte säga detsamma om resurserna till högskolan. Sveriges universitetslärarförbund (SULF) menar att resurserna till grundutbildningen urholkats med över 20 procent mellan budgetåren 94/95 och 2002.

Sverige tillhör de länder inom OECD som satsar minst resurser per högskolestudent i grundutbildning. På flera håll är man nu orolig över kvaliteten på svenska högskoleutbildningar.

"Det är farligt för ett samhälle att sätta budgetansvar före kvalitetsmål inom utbildningsväsendet. Utbildning är en investering där kostnaden idag i framtiden ska generera intäkter. En utbildning utan kvalitet genererar inte de positiva effekterna i framtiden och blir därmed väldigt dyr." (sidan sju i *Ny tid, ny strid - nya studenter kräver nya lösningar* SACO Studentråd).

Antalet studenter per lärare har ökat med nästan 40 procent under 1990-talet. Det finns ett negativt samband mellan andelen disputerade lärare och antalet studenter per lärare. Sambandet är statistiskt säkerställt och betyder att de lärosäten som har en låg andel disputerade lärare också har ett högt antal studenter per lärare (SACO-rapporten *Kunskapens Läge*).

Inom humaniora, samhällsvetenskap, juridik och teologi har per capitaersättningen minskat med 14 procent, och inom naturvetenskap och teknik har den minskats med 20 procent. "Med tanke på att allt större andelar av en årskull påbörjar högre utbildning är det svårt att bibehålla kvaliteten i utbildningen" (SACO-rapporten *Kunskapens Läge*, sidan fem).

Andelen disputerade forskare och lärare varierar också kraftigt mellan olika lärosäten. Det är framför allt de nyare högskolorna som har en låg andel disputerade lärare. Man har funnit ett samband mellan andelen disputerade lärare och andelen högskolenybjörjare med

arbetarbakgrund. Lärosäten med lägre andel disputerade lärare och forskare hade en högre andel nybörjare från arbetarklassen.

Högskolverket har granskat kvaliteten på ca 1200 utbildningar. Åtta procent av dessa hade så pass allvarliga brister att examensrätten ifrågasattes. "Det största hotet mot kvaliteten och det som flest ifrågasättanden grundar sig på är små utbildningsmiljöer med få studenter och lärare" skriver man i *Högskoleverkets årsrapport 2005*.

4. de unga och bostadsmarknaden

Egen härd är guld värd. Bokstavligen. Den som inte har kapitalstarka föräldrar som kan tänka sig att gå in med en kontantinsats till en bostadsrätt eller medverka till ett banklån, har smala möjligheter att skaffa sig ett eget boende. Saknar man kontakter, kan enda alternativet vara att hyra i andra- eller tredje- eller bo på kompisens soffa.

Allt fler unga bor inneboende, i andra - eller tredjehand eller hemma hos sina föräldrar. Det är långtifrån enbart ett storstadsproblem. Trenden ser likadan ut i mindre och medelstora städer i tillväxtregionerna och är särskilt tydlig på orter med många universitets- och högskoleplatser (*Slott eller koja? En rapport om boende, välfärd och ökande generationsskillnader*).

Mer än var tredje svensk kommun uppger att man har brist på bostäder till unga. Över en halv miljon unga vuxna har svårt att få tag på en bostad på hemorten.

liten tillgång, stor efterfrågan

Det svenska byggandet ligger på relativt låga nivåer. "Den genomsnittliga nybyggnadstakten i resten av EU är mer än dubbelt så hög som i Sverige" skriver man i rapporten *En egen härd- unga vuxnas etablering på bostadsmarknaden* utgiven av Statens bostadskreditnämnd. Boverket har gång på gång fått skriva ner sina prognoser för nybyggnadstakten.

Den låga nybyggnadstakten har sedan början av 90-talet lett till ett mycket stort underskott på bostäder, inte minst bland grupper som kommit sent i på bostadsmarknaden. Bara för att täcka efterfrågan på bostäder i ålderskategorin 20-27 år skulle det behövas 110 000 nya lägenheter (*Unga vuxnas boende, Hyresgästföreningen*).

Inför förra riksdagsvalet lovade regeringen att det skulle byggas 30 000 nya lägenheter per år under mandatperioden. Facit är knappt 20-25 000 nya bostäder per år.

"För att nå den genomsnittliga nybyggnadstakten per capita i resten av Europa skulle vi behöva bygga 50 000 nya bostäder varje år." (sidan fyra i *Slott eller koja? En rapport om boende, välfärd och ökande generationsskillnader*).

Det är de unga som ska etablera ett eget boende och är nya på bostadsmarknaden som drabbas värst av bristen på bostäder. Svarthandel med hyreskontrakt och att unga, främst i storstäderna, flyttar runt som inneboende eller med andrahandskontrakt är konsekvenser av bristen på bostäder, menar man hos Fastighetsägarna.

"För att komma tillrätta med svarthandel med hyreskontrakt och förbättra ungas situation på bostadsmarknaden, behöver det byggas mer, framförallt hyresrätter och särskilt i tillväxtorter" (*Unga vuxna på bostadsmarknaden* utgiven av Fastighetsägarna).

På en trång bostadsmarknad finns attraktivare köpare och hyresgäster än unga vuxna, som ofta har osäkra inkomster.

"Så länge det finns hushåll med starkare ekonomi som efterfrågar lediga bostäder kan det finnas en risk att unga betraktas som osäkra kunder och väljs bort till förmån för andra", som man uttrycker saken på sidan fem i Bostadskreditsnämndens rapport *En egen härd - unga vuxnas etablering på bostadsmarknaden*.

generationsklyftan på bostadsmarknaden

Tre av fyra fyrtiotalister och femtiotalister äger sina bostäder och bor i villa, radhus eller bostadsrätt (rapporten *Slott eller koja?*). Bland unga vuxna, däremot, är det vanligast med hyresrätt. Hyresrätt dominerar i åldersgruppen 15-34 år.

En mycket tung post i konsumentprisindex är boendet och när det gäller den kostnadsposten har utvecklingen varit mycket olika för olika grupper under de senaste decennierna.

Allra billigast bor de villaägare som köpte sina hus på 1970- och 80-talen när husen var billiga och en kombination av hög inflation, låga och ibland rent av negativa realräntor i kombination med förmånliga skatteavdrag gjorde att en mycket stor del av boendekostnaden i praktiken betalades av staten.

Utgiftsgapet mellan personer som bor i egna hem och de som bor i hyreslägenhet motsvarar över 40 000 kronor per person och år (*Slott eller koja?* sidan 14).

Samtidigt har fastighetsägarna ökat sina marginaler. "De privata värdarna har ökat sina marginaler mellan kostnader och intäkter från 8 procent 1992 till 29 procent 2003" (*Slott eller koja?* sidan 15).

Hyresnivåerna har i genomsnitt mer än fördubblats i löpande priser sedan marginalsattereformen 89/90, samtidigt som boendekostnaderna i egna hem har minskat. Det är - enkelt uttryckt - billigare att bo stort och bekvämt i eget hus än litet och trångt i hyrd bostad. Faktiskt kostar det bara hälften så mycket.

Ett räkneexempel från Hyresgästföreningen visar att det är dyrare för en student idag att bo på 29 kvadratmeter än för fyrtio- och femtiotalister att bo i en villa på 142 kvadratmeter.

Kostnaden för studentboendet är 3 950 kronor i månaden. Medan det medelålders paret med utflugna barn som bor i rymlig villa har en boendekostnad på 1 700 kronor per person och månad eller 3 400 i månaden tillsammans.

den hotade hyresrätten

Unga hushåll har hittills främst etablerat sig på bostadsmarknaden i hyresrätt. Idag finns få lediga hyresbostäder, särskilt i tillväxtregioner. Och de unga har inte kunnat kompensera genom att istället etablera sig på bostadsrättsmarknaden i någon större utsträckning.

Särskilt har etableringen på bostadsmarknaden minskat för personer i åldrarna 21-25 år i landets största tillväxtregioner. I Stockholmsregionen har etableringsgraden minskat även för 25-30-åringar.

"I förlängningen leder detta också till att unga vuxna måste avstå från att flytta till tillväxtregioner, vilket på längre sikt kan resultera i lägre tillväxt för dessa regioner men också för Sverige som helhet. " (sidan fem i *En egen härd - unga vuxnas etablering på bostadsmarknaden* utgiven av Statens bostadskreditnämnd).

mambo

Andelen mambor - unga vuxna som ofrivilligt bor kvar hos föräldrarna eftersom de inte kan få tag i en egen lägenhet - har ökat sedan 1997. Samtidigt minskar andelen i denna åldersgrupp som har egen bostad för varje undersökning Två av tio unga vuxna mellan 20 och 27 år var mambo 2005. Ännu fler bor kvar hos föräldrarna i storstadsregionerna. Stockholms län har högst andel mambor (26 procent mellan 20 och 27 år och 43 procent bland 20-23-åringarna).

Och andelen mambor ökar, menar Hyresgästföreningen i rapporten *Ungas boende 2005*.

Det finns numera också remambor - unga vuxna som tidigare har haft eget boende men som tvingats återvända till föräldrahemmet då bostadssituationen blivit ohållbar.

andrahand

"Två av tre unga vuxna i åldrarna 21-24 år och var tredje ung vuxen i åldern 25-30 år bor inneboende, kuskar runt på andra- och tredjehandskontrakt eller bor ofrivilligt kvar hemma hos sina föräldrar" (*Slott eller koja*, sidan sex).

"Drygt var tionde ung vuxen i Stockholm har bott på fem eller fler ställen före det egna boendet" kommenterar Fastighetsägarna en SIFO-undersökning gjord på uppdrag av Fastighetsägarna Syd; *Unga vuxna på bostadsmarknaden*.

Hyresnivåerna på andrahandsmarknaden är betydligt högre än hyrorna för ett förstahandskontrakt eller månadskostnaden för en bostadsrätt. Konkurrensen om bostäderna är stor och det är vanligt förekommande att de unga vuxna betalar en större summa utöver grundhyran till förstahandshyresgästen. Ockerhyra på ren svenska.

"Konsekvensen blir att många unga helt utestängs från den vita marknaden för att de inte förväntas klara av hyreskostnaden med konsekvensen att de istället betalar ännu högre kostnader svart på andrahandsmarknaden" (*Bortskämnda ungdomar och sura fastighetsägare - en kartläggning av hinder för unga på bostadsmarknaden*, SOU Boutredningen 2005:1, sidan 21).

De unga tenderar att se en eventuell anmälan om överhyra som ett avtalsbrott med förstahandshyresgästen, och många menar att detta skulle vara moraliskt fel. Lojaliteten ligger hos den som hyr ut en lägenhet. Någon förklarar att konkurrensen är så stor att man blir tacksam mot den som "valde just mig, och gjorde så att min bostadssituation löste sig för några månader". Unga vuxna som bor i andra- och tredjehand är ofta lojala mot uthyraren, även om de betalar överhyra till denne.

"Det finns en acceptans för att de regler som gäller i övriga samhället inte är applicerbara på bostadsmarknaden. Indikationer visar att det är helt vanliga personer som både köper och säljer förstahandskontrakt svart och som tar ut överhyror vid andrahandsuthyrning" (*Bortskämda ungdomar och sura fastighetsägare - en kartläggning av hinder för unga på bostadsmarknaden*, SOU Boutredningen 2005:1 sidan 25).

mindre yta för större pengar

Boendeutgifterna utgör en allt större andel av unga vuxnas disponibla inkomster. I relation till övriga vuxna har de unga vuxnas inkomster halkat efter sedan år 1990. "En effekt av utvecklingen är bland annat att ungas bostäder blivit mindre." (*En egen härd* sidan fyra).

Utrymmesstandarden sjunker bland 20-27-åringarna, visar siffror från Hyresgästföreningen.

Av dem som flyttat från föräldrarna till eget boende klarar 76 procent sina boendekostnader. Lite drygt var tionde fick hjälp till boende eller uppehälle av föräldrar år 2005. Var tredje av de unga vuxna i eget boende kan definieras som fattiga utifrån Konsumentverkets normer. (Hyresgästföreningens rapport *Unga vuxnas boende 2005*).

Av dem som flyttat hemifrån men ännu inte lyckats hitta en egen bostad - alltså kuskar runt på andra- och tredjehandskontrakt - har ännu fler svårigheter att klara sina boendekostnader. Denna grupp utgör var fjärde ung vuxen (24 procent av alla unga vuxna). Var femte (eller 20 procent) hade fått be föräldrar om hjälp till boende eller uppehälle. Den andelen är ännu högre i Stockholm och Göteborg.

År 2003 var andelen fattiga (enligt Konsumentverkets normer) i den här gruppen 43 procent. På två år hade andelen fattiga ökat kraftigt och var 2005 istället sex av tio (eller 59 procent), konstateras i Hyresgästföreningens rapport *Unga vuxnas boende 2005*.

bostadsbidrag?

Unga vuxna har i lägre utsträckning bostadsbidrag än andra grupper på bostadsmarknaden - detta trots att bostadsbidrag utgår till unga under 29 år (samt till personer med försörjningsansvar). En orsak är att unga vuxna ofta har svårt att beräkna sin inkomst, eftersom den är osäker och oregelbunden.

En annan orsak är att de unga vuxna ofta inte vet hur deras bostadssituation kommer att se ut framöver, eftersom de löser boendet mer eller mindre tillfälligt och långtifrån alltid har ett

eget kontrakt - eller har kontrakt på kort tid (månader eller veckor) vilket gör det svårt att beräkna boendekostnaderna.

Bostadsbidraget har som syfte att hjälpa hushåll med sämre ekonomiska förutsättningar, men ungas omständigheter på bostadsmarknaden gör alltså att de ofta inte har tillgång till detta stöd (*Bortskämda ungdomar och sura fastighetsägare - en kartläggning av hinder för unga på bostadsmarknaden* SOU Boutredningen 2005:1, sidan 20).

Många unga bor också i andrahand utan världens tillstånd och har då inte möjlighet att söka bostadsbidrag, konstaterar samma rapport.

att bo - ett privilegium

Även om man som ung vuxen har tur och har kapitalstarka föräldrar som ställer upp med en insats eller går i borgen för ett lån, är man ändå inte i hamn. I praktiken blir man hyresgäst hos banken.

"En stor del av de bostadsaffärer som görs idag är i praktiken bytesaffärer mellan köpare och säljare som köpt sina hus långt under försäljningspriserna. Förlorare i spekulationskarusellen är grupper som kommer in sent på marknaden med lånat kapital. De tar störst risk om priserna faller och får betala dyrt för fastighetsspekulationen genom stora ränterisker och långa amorteringstider." (*Slott eller koja? En rapport om boende, välfärd och ökande generationsskillnader*, sidan 24).

Den som äger sitt hus sedan länge, har däremot kunna sälja sitt hus med god vinst och kan nu unna sig att bo riktigt bra i dyra, renoverade bostadsrätter. Eller stanna i den rymliga villan.

"De senaste decennierna har det skett en förskjutning av boendekarriärerna som innebär att 55+ generationen och pensionärer bor kvar allt längre i sina hus med allt högre utrymmesstandard, samtidigt som 25-34 åringarna trängs undan från småhusmarknaden. Sedan 1980 har utrymmesstandarden i generationen 55-75 ökat från 2 rum till 3 rum per capita. De senaste femton åren har 16-24 åringar blivit allt mer trångbodda och utrymmesstandarden bland barnfamiljer har inte utvecklats alls." (rapporten *Slott eller koja? En rapport om boende, välfärd och ökande generationsskillnader* från Hyresgästföreningen sidan 16).

5. de unga och pengarna

Att unga vuxna tjänar mindre än äldre och mer etablerade åldersgrupper, är kanske inte så konstigt. Det är naturligt att man har mer att röra sig med efter ett långt yrkesliv än i unga år. Men på senare tid har de unga vuxna blivit allt fattigare. Både i antal och sett som andel av befolkningen. "Det går bra för Sverige" men den ekonomiska generationsklyftan växer.

Drygt var tredje ung vuxen - eller minst 35 procent av alla unga vuxna - räknas som fattiga utifrån Konsumentverkets beräkningar för skälig levnadsnivå (rapporten *Unga vuxnas boende år 2005* från Hyresgästföreningen).

Åldersgruppen mellan 18 och 29 år uppvisade högst andel i befolkningen som varit i behov av tandläkare men inte sökt därför att de inte haft råd. Var fjärde ung kvinna (27 procent) och var femte ung man (22 procent) avstod förra året från tandläkarvård fastän de behövde den (http://www.fhi.se/templates/Page____7761.aspx).

De unga vuxna toppar också statistiken för andel i befolkningen som avstått från att köpa medicin av ekonomiska skäl - 32 procent för män mellan 18 och 19 år, 30 procent för kvinnor. (*Nationella folkhälsoenkäten, Statens Folkhälsoinstitut*).

Trots att fattigdomsriskerna för unga vuxna har minskat från 1997 till 2003, är den idag avsevärt högre än 1991. Ungas allt längre etableringsperiod för att ta sig in på arbetsmarknaden och för att bilda familj, innebär att unga vuxna numera står inför fler svårigheter än sina föregångare (sidan 94 i *Social Rapport 2006* från Socialstyrelsen).

Andelen under det relativa fattigdomsstrecket år 2003 var 21,2 procent för åldersgruppen 21-24 år, visar Socialstyrelsens redovisning av SCB:s HEK-siffror. Det var den högsta andelen av alla åldersgrupper i befolkningen (*Social Rapport 2006* från Socialstyrelsen, sidan 110).

Särskilt under 1990-talet ökade unga vuxnas andel bland biståndsstagarna kraftigt, berättar Socialstyrelsen i *Social Rapport 2006*.

den ekonomiska generationsklyftan

Unga vuxna mellan 20 och 24 år har idag den högsta andelen fattiga i befolkningen. Var femte ung person under 25 år är per definition fattig. Tidigare mätår (1983/86 respektive 1992/95) återfanns istället den största andelen fattiga bland ålderspensionärerna (SCB-rapporten *Ungdomars etablering*, diagram 3.3.a sidan 42).

Under senare år har ökningen av de disponibla inkomsterna varit tre och en halv gånger så hög för de medelålders som för de unga (16 procent för 20-24-åringarna jämfört med 56 procent för 55-59-åringarna). Även 18-22-åringarna hade tappat stort i disponibla inkomster (*Slott eller Koja? En rapport om boende, välfärd och ökande generationsskillnader*).

Yngre åldersgrupper har under den senaste tioårsperioden haft en väsentligt sämre standardutveckling än äldre. Under 90-talet ökade andelen unga vuxna med låg standard till en högre nivå än för samma grupp vid början av 80-talet. Fler unga vuxna idag har alltså sämre levnadsstandard än motsvarande åldersgrupp hade på 80-talet (källa SCB).

"Sett i ett längre tidsperspektiv visar statistiken stagnerande eller till och med avtagande disponibla inkomster i åldrarna under 30 år. Det är en utveckling som finns i alla utvecklade länder, och trenden innebär samtidigt ökade generationsklyftor i inkomster och materiell levnadsstandard." (sidan 47 i SCB:s rapport *Ungdomars etablering - Generationsklyftan 1980-2003*).

För att mäta levnadsstandard, gjorde SCB ett index över materiell standard beräknat som sju nyttigheter man har tillgång till. Detta jämfördes mellan olika åldersgrupper och mellan fyra tidpunkter - början på 80-talet, slutet på 80-talet, mitten av 90-talet och början på 2000-talet.

"I åldern upp till 30 år har den materiella standarden minskat något från 80-talet fram till mitten av 90-talet. Trenden är visserligen svag, men den ska ses i relation till den markanta standardökningen bland äldre över 50 år. Där har levnadsstandarderna ökat hela tiden och ökningstakten har inte alls påverkats av 90-talskrisen. Krisåren fick alltså negativa effekter enbart för de yngsta." (SCB:s rapport *Ungdomars etablering*, sidan 48 f).

Hög levnadsstandard har med andra ord förskjutits uppåt i åldrarna "analogt med motsvarande beräkningar för disponibel inkomst" som SCB uttrycker saken.

lägre ekonomisk standard

Dagens unga vuxna har alltså en lägre ekonomisk standard både i jämförelse med andra åldersgrupper idag och jämfört med motsvarande åldersgrupp i tidigare generationer.

En indikator på ekonomisk standard är semesterresor. Har man haft råd att resa på semester i minst sju dagar någon gång under senaste året? I åldrarna mellan 20 och 30 hade semesterresandet minskat till en nivå tio procent under vad som gällde åtta år tidigare (SCB:s rapport *Ungdomars etablering*).

Att ha tillgång till bil är en annan av de indikatorer på ekonomisk standard som SCB tittat på. Generellt har tillgången till bil ökat i samhället de senaste tjugo åren. Bland de äldsta pensionärerna har biltätheten mer än fördubblats sedan 1980.

"I åldrarna under 30 ser vi däremot en minskning av bilägandet under 90-talet, och minskningen fortsätter även in på 2000-talet. Här ser vi en senareläggning av bilägandet, som först i slutet av 40-årsåldern återgår till nivån i början av 80-talet" (SCB:s rapport *Ungdomars etablering*, sidan 51).

sämre arbetsinkomster

SCB-rapporten *Ungdomars etablering* visar att generationsklyftan mellan ungdomar och äldre generationer vuxit också när det gäller arbetsinkomsterna.

I början av 80-talet var 50-åringarnas arbetsinkomster knappt 30 procent högre än 20-24-åringarnas. 20 år senare, i början av 2000-talet hade denna skillnad vuxit till 44 procent. (SCB-rapporten *Ungdomars etablering*).

Särskilt låga arbetsinkomster har unga kvinnor. De har 2000/2003 ännu inte nått upp till reallönenivån för unga män 1980/83. En tusenlapp eller två återstår för att de unga tjejerna ska komma upp i samma inkomst som killarna hade tjugo år tidigare (diagram 3.1.b).

"Det finns betydande löneskillnader i alla generationer, som beror på dels förvärvsgraden, dels skillnader i lönenivå mellan kvinno- och mansdominerade yrken, dels könsskillnader i individuell lönesättning (lönediskriminering)" kommenterar SCB siffrorna och tillägger att kvinnor idag studerar längre "vilket också gör att de kommer ut på arbetsmarknaden senare än unga män." (*Ungdomars etablering - Generationsklyftan 1980-2003* sidan 39).

unga fattiga - en könsskillnad

"Monetär fattigdom" är ett mått för att mäta inkomster där man utgår från socialbidragsnormen. Hushåll vars disponibla inkomst per konsumtionsenhet understiger socialbidragsnormen inklusive bostadsschablon betecknas som fattiga.

För unga vuxna visar diagrammet höga fattigdomskvoter även efter 90-talskrisen. Gruppen unga vuxna har alltså inte monetärt återhämtat sig från 90-talets krisår. "Internationella jämförelser ././visar att fattigdomen i Sverige är betydligt mera koncentrerad till början av 20-årsåldern än i andra EU-länder." (SCB-rapporten *Ungdomars etablering*, sidan 42).

Betalningsproblem eller "ekonomisk kris i hushållet" har löpande kartlagts sedan början av 80-talet. Ekonomisk kris i hushållet definieras som att ha haft svårigheter att klara de löpande utgifterna för mat, hyra, räkningar etc under de senaste tolv månaderna. Man kan ha varit tvungen att låna från släkt och vänner för att klara hyra eller matkonto. Eller sökt socialhjälp. Eller kanske låtit bli att betala hyran i tid.

Yngre kvinnor upp till 40 år rapporterar "betydligt oftare" ekonomisk kris i hushållet nu på 2000-talet än de gjorde på 1980-talet. "Så var det inte på 80-talet, könsskillnaden var då obetydlig. Denna skillnad kom till under 90-talskrisen." (Ungdomsstyrelsens rapport *Ung Idag*, sidan 44).

Unga kvinnor tar oftare emot ekonomiskt bistånd från socialtjänsten än unga män, visar Tabell 5.17 på sidan 106 i Ungdomsstyrelsens rapport *Ung Idag 2006*.

generationsklyftorna växer

”Sett ur generationssynpunkt är fyrtiotalisterna och femtiotalisterna de senaste decenniernas stora vinnare - tillsammans med pensionärerna sedan fattigpensionärerna nu blir allt färre” (*Slott eller koja? En rapport om boende, välfärd och ökande generationsskillnader*).

Klyftan mellan åldersgrupperna har mer än tredubblats sedan 80-talet. Sextiotalisterna är förlorare, trots att de numera är en generation på väg in i medelåldern. Ingen annan yrkesaktiv grupp som kan följas under en längre period hade så dålig inkomstutveckling som sextiotalisterna. Inkomstgapet mellan sextiotalisterna och femtiotalisterna och fyrtiotalisterna ökade stort under hela nittioalet. (*Slott eller koja? En rapport om boende, välfärd och ökande generationsskillnader*, sidan 11).

Men störst förlorare är åldersgruppen 18 till 22-åringar som ännu inte återhämtat sig efter arbetslöshetskrisen i mitten på nittioalet. En stor grupp unga mellan 18-22 år har nått och jämnt en inkomst över socialbidragsnormen när boendekostnaderna är betalda.

6. de unga utanför systemen

Den svenska välfärden bygger på att man är inne i systemen. Att man någon gång haft ett jobb eller en fast adress. Nu ser vi en utveckling där allt fler unga vuxna står utanför. Trögheten på arbetsmarknaden är en orsak till att unga vuxna förvägras inträdesbiljett. En annan är den växande etniska segregationen.

Den som aldrig haft ett jobb, kan inte få A-kassa. Den som inte kan beräkna sina inkomster, kan inte söka försörjningsstöd. Den som inte vet om det finns någonstans att bo nästa månad, kan inte söka bostadsbidrag. Den som inte presterar i tillräcklig studietakt, kan inte få studiemedel.

Fattigdom i Sverige handlar om att vara utanför såväl arbetsmarknaden som socialförsäkringssystemen. Stor risk att bli varaktigt fattiga löper personer i yrkesaktiv ålder utan nämnvärda arbetsinkomster och som dessutom saknar inkomster från pensionssystem, arbetslöshetskassa eller sjukförsäkring.

Mellan 1990 och 2002 ökade antalet unga vuxna som inte har någon känd sysselsättning - unga som varken arbetar, studerar eller söker arbete. Dessa unga vuxna löpte fortfarande stor risk att vara utanför arbetsmarknaden efter sju år. Såväl psykisk sjuklighet som missbruk är vanligare i denna grupp än bland övriga ungdomar (*Social Rapport 2006* från Socialstyrelsen).

unga utanför

Regeringen tillsatte för ett antal år sedan en utredning om unga utanför (SOU 2003:92) där utredaren Leif Linde kartlade gruppen ungdomar i åldern 16-24 år som inte studerar och inte heller återfinns inom arbetskraften eller har någon annan känd sysselsättning.

Undersökningen använde sig av SCB:s databas LOUISE för att analysera hur många och vilka de unga utanför är. I LOUISE finns uppgifter om samtliga invånare äldre än 15 år. Från det totala antalet 16-24-åringar - som 2002 var 940 000 personer - kunde man särskilja en grupp om 25-30 000 personer som har betydande problem att etablera sig i samhället. Gruppen kännetecknades av hög arbetslöshet, oavslutade grundskole- och gymnasiestudier och få fritidsalternativ.

De som var utanför två år i rad, hade betydligt svårare att etablera sig i samhället än de som var tillfälligt utanför. I denna grupp är utrikes födda och särskilt de med en kortare vistelsetid i landet än fem år överrepresenterade.

Den viktigaste skillnaden mot andra i samma åldrar är att gruppen som varit utanför i två år inte har läst färdigt grundskolan i samma utsträckning. För denna grupp är inte detta fråga om något övergående deltagande i en ungdomskultur, utan det handlar om "mycket tydliga etableringssvårigheter" (*Unga utanför* SOU 2003:92).

"inaktiva ungdomar"

På uppdrag av Ungdomsstyrelsen genomförde SCB 300 telefonintervjuer med ett representativt urval på drygt 300 ungdomar som under 2001 och 2002 var mellan 20 och 24 år. Samtliga hade haft en registrerad inkomst som understeg ett basbelopp (37 900 kronor år 2002).

Med termen "inaktiva ungdomar" avses ungdomar och unga vuxna som antingen har mycket låga inkomster från lönearbete och olika trygghetssystem som arbetslöshetsersättning eller sjukersättning, som varken arbetar, är registrerat arbetslösa eller deltar i utbildning eller arbetsmarknadsåtgärd.

Enligt AKU (SCB:s arbetskraftsundersökning) ökade antalet "inaktiva ungdomar" i åldrarna 16 till 24 år från drygt 60 000 år 1990 till över 100 000 i början av 2000-talet. Det motsvarar drygt 11 procent av befolkningen i denna åldersgrupp. Denna utveckling har av många tolkats som ett tecken på de ökade svårigheter som många unga vuxna möter på arbetsmarknaden.

De intervjuade uppvisade en stor variation. En stor andel av de intervjuade hade "någon form av kontakt med arbetsmarknaden". Variationen var också stor när det gällde att kombinera olika sysselsättningar och försörjningsformer.

Den vanligaste försörjningsformen bland de "inaktiva ungdomarna" var ekonomisk hjälp från föräldrar eller andra släktingar, studiestöd, socialbidrag och ekonomisk hjälp från sambo.

Knappt hälften stod helt utanför arbetsmarknaden. Den här gruppen hade inte haft någon löneinkomst alls under året, utan fick istället sin försörjning huvudsakligen från socialbidrag eller via ekonomisk hjälp från familj eller vänner.

Den viktigaste förklaringsfaktorn var inte kön, utbildning eller födelseland utan förankringen på arbetsmarknaden två år tidigare - något som illustrerar den trögrörlighet som många gånger kännetecknar unga vuxnas arbetsmarknad.

"Detta är inte entydigt negativt för det betyder också att ungdomar som lyckats etablera sig på arbetsmarknaden med stor sannolikhet blir kvar på den. Men för de ungdomar som inte är etablerade på arbetsmarknaden vid en viss tidpunkt är denna trögrörlighet naturligtvis betydligt mer problematisk" skriver Ola Sjöberg, utredare vid Ungdomsstyrelsen i SCB:s tidning *Välfärd* (nr 12006).

etnisk segregation

En tredjedel av de fattiga vuxna har utländsk bakgrund (*Social Rapport 2006* från Socialstyrelsen).

Mellan 1990 och 2002 ökade den etniska segregationen markant. Befolkningen i ekonomiskt svaga bostadsområden har alltmer kommit att utgöras av fattiga "synliga" invandrargrupper - personer med

ursprung i Mellanöstern, Asien, Afrika eller Latinamerika. Andelen invånare i dessa bostadsområden som kan försörja sig på lönearbete sjönk kraftigt under perioden. Den etniska segregationen sammanfaller mer och mer med den ekonomiska segregationen (*Social Rapport 2006*, Socialstyrelsen).

I mitten av 1990-talet var behovet av ekonomiskt bistånd mycket vanligt bland unga vuxna. Hälften av ungdomarna i ekonomiskt mycket resurssvaga områden fick ekonomiskt bistånd mot 10–30 procent i övriga områden.

.Endast 40 procent av dem som invandrat från Öst- och Sydeuropa och inte ens 30 procent av dem som invandrat från Mellanöstern och Nordafrika kunde försörja sig genom arbete år 2002.

Skillnaderna i bosättningsmönster mellan fattiga och rika har alltmer kommit att motsvara skillnaderna mellan fattiga "synliga" invandrare å ena sidan och bättre situerade infödda svenskar och övriga "icke synliga" invandrargrupper å andra sidan.

Med "osynliga invandrare" menas invandrare med nordeuropeiskt eller "svenskt" utseende och med "synliga" invandrare avses personer från andra länder och världsdelar, vars utseende skiljer sig från det nordeuropeiska.

Unga vuxna i storstädernas betongförorter har svårare att ta sig ur försörjningssvårigheter än unga vuxna som bor i andra bostadsområden. Detta gäller även efter det att hänsyn tagits till kön, utbildning, vistelsetid i Sverige och föräldrarnas födelseland (*Social Rapport 2006*, kapitel sex).

"Denna skillnad mellan ungdomar i olika bostadsområden accentueras ytterligare när det gäller det långvariga biståndstagandet. Här finner vi att ökningen av det långvariga biståndstagandet nästan uteslutande kan tillskrivas ungdomar som bor i ekonomiskt mycket resurssvaga områden" (*Social Rapport 2006*, sidan 223).

För unga vuxna med utländskt ursprung och vissa grupper av utlandsadopterade, är chanserna ännu lägre på arbetsmarknaden än för infödda unga vuxna. Arbetslösheten bland utlandsadopterade med "svenskt" eller nordeuropeiskt utseende, var bara marginellt högre än arbetslösheten bland unga med två svenskfödda föräldrar.

Arbetslöshetstalen bland övriga adopterade steg däremot i ordning efter födelsekontinent. God utbildning gjorde ingen skillnad.

En relativt stor grupp befinner sig helt utanför alla skyddsnät. Exakt hur många är svårt att uppskatta, men Socialstyrelsen räknar med åtminstone 20 000 personer. Dit hör exempelvis asylsökande och immigranter utan uppehållstillstånd. Flertalet av dessa var helt beroende av hjälp från vänner, släktingar eller frivilligorganisationer för sin försörjning och sitt boende.

referenser:

utgivare	titel	utgivningsår
Högskoleverket	Högskoleverkets årsrapport 2005	2006
Högskoleverket	Studentspegeln	2002
Högskoleverket	Obalans mellan högskola och arbetsmarknad	2006
VHS	Färre sökande till högskolan	2006
SOU	Studiesociala utredningen SOU 2003:130	2003
SOU	Unga utanför SOU 2003:92	2003
SOU Boutredningen	Bortskämda ungdomar och sura fastighetsägare - en kartläggning av hinder för unga på bostadsmarknaden (2005:1)	2005
Socialstyrelsen	Social Rapport 2006	2006
AMS	Ura 2005:5 - arbetsmarknadsutsikterna för 2006	2005
Folkhälsoinstitutet	Nationella Folkhälsoenkäten 2005	2006
SCB	Befolkningens utbildning 2005, 2006:079	2006
SCB/Högskoleverket	Studenter och examina i grundutbildning 2004/05	2005
SCB	Trender och prognoser	2005
SCB	AKU (arbetskraftsundersökningen)	2006
SCB	Arbetskraftsbarometern	2006
SCB	Ungdomars etablering - Generationsklyftan 1980-2003 (Levnadsförhållanden. Rapport 108)	2005
SCB	Välfärd nr 1 2006 -	2006
Ungdomsstyrelsen	Ung idag 2006 - en beskrivning av ungdomars villkor (2006:3)	2006
Ungdomsstyrelsen	Fokus05: en analys av ungas etablering och försörjning	2005
Statens bostadskreditnämnd	En egen härd. Unga vuxnas etablering på bostadsmarknaden - beskrivning och förslag till åtgärder	2005
SACO	En ljusnande framtid....? En rapport om akademikers ekonomiska situation	2005
SACO Studentråd	Ny tid, ny strid - nya studenter kräver nya lösningar	2003
SACO	Framtidsutsikter för 81 akademikeryrken	2005
SACO	Ny kurs för gymnasiet och högskolan	2006
SACO	Framtidens akademiker - om studier och karriär. Redovisning av resultat från UngdomsBarometern 2005	2005
SACO	Kunskapens läge	2005
SFS	Stoppa pressarna! -17 punkter för att minska den psykiska ohälsan bland studenter Dnr PT-4/0506	2006
Hyresgästföreningen	Slott eller koja? En rapport om boende, välfärd och ökande generationskillnader/Kaliber P Oskarsson	2005
Hyresgästföreningen	Unga vuxnas boende år 2005. Hur bor 20-27-åringarna? Hur vill de bo? Förändringar i riket 1997-2205	2005
Fastighetsägarna	Unga vuxna på bostadsmarknaden	2005
Regeringen	Pressmeddelanden	2006
Riksdagen	Debatt om LAS	2006

användbara länkar:

AMS	http://www.ams.se
CSN	http://www.csn.se
Folkhälsoinstitutet	http://www.fhi.se
Hyresgästföreningen	http://www.hyresgastforeningen.se
Jagvillhabostad.nu	http://www.jagvillhabostad.nu
Saco studentråd	http://www.sacostudentrad.se
SCB	http://www.scb.se
SFS	http://www.sfs.se respektive http://hojstudiemedlet.sfs.se/
Socialstyrelsen	http://www.socialstyrelsen.se
Verket för Högskoleservice	http://www.studera.nu resp http://www.vhs.se
Ungdomsstyrelsen	http://www.ungdomsstyrelsen.se